

ALAN WATTS

Jocul identității , și iluzia separării

Cartea despre acel tabu care te împiedică să afli
cine ești cu adevărat

Traducere din limba engleză:

MARIAN STAN

EDITURA HERALD

București

Cuprins

9	PREFAȚĂ
11	INFORMAȚII TAINICE
39	JOCUL DE-A ALBA-NEAGRA
77	CUM SĂ FII UN FALS AUTENTIC
121	LUMEA ESTE CORPUL TĂU
151	ȘI CE DACĂ?
191	ACELA
216	CĂRȚILE

Informații tainice

Ce anume trebuie să știe o tânără sau un tânăr pentru a fi „inițiat”? Există, cu alte cuvinte, niște informații tainice, niște ponturi secrete despre viață și existență, un anume tabu pe care cei mai mulți părinți și profesori fie nu-l cunosc, fie nu vor să-l divulge?

Odinioară, în Japonia, exista obiceiul ca tinerii să primească înainte de nuntă o „carte-pernă”. Aceasta era, de fapt, un set de stampe, deseori colorate, înfățișând toate detaliile contactului sexual. Nu era doar atât, căci, după cum spun chinezii, „o imagine valorează cât o mie de cuvinte”. De asemenea, datorită stampelor, părinții erau scutiți de stânjeneala de a fi nevoiți să explice personal aceste chestiuni intime. Doar că, astăzi, în Occident, poți obține aceste informații de la orice chioșc de ziare. Sexul nu mai este un tabu veritabil. Uneori, adolescenții știu mai multe despre acest subiect decât adulții.

Dar, dacă sexul și-a pierdut aura de mister, ce tabu ne mai rămâne? Pentru că există întotdeauna *ceva* tabu, ceva refulat, neadmis, ceva la care privim fugar cu coada ochiului, deoarece ar fi prea neliniștitor să îl privim drept în față. Tabuurile se ascund în tabuuri precum foile de ceapă. Care să fie Cartea pe care tații ar putea s-o dea pe furiș fiilor, și mamele fiicelor, fără a o recunoaște vreodată deschis?

În anumite cercuri, chiar printre oamenii care merg la biserică și citesc Biblia, există un tabu legat de religie. Aici, religia este problema personală a fiecăruia. Nu se cade, nu dă bine să discuți sau să te certți pe teme religioase, și este de-a dreptul deplasat să-ți afișezi pietatea. Cu toate acestea, când cunoști din interior dedesubturile oricărei religii oficiale, te întrebi care este obiectul acestei secretomanii. Desigur, Cartea la care mă gândesc nu este Biblia, Sfânta Scriptură, această fascinantă antologie de înțelepciune străveche, istorie și legende care a fost idolatrizată într-o asemenea măsură, încât ar fi bine s-o punem sub cheie câteva secole pentru ca apoi oamenii să-i asculte mesajul nestingheriți de balastul trecutului. Există, desigur, mari taine în Biblie, unele chiar foarte subversive, dar toate acestea sunt sofisticat camuflate în simboluri arhaice, astfel încât este foarte greu să explici creștinismul omului modern. Desigur, asta dacă nu te mulțumești să-l

diluezi, să fii bun și să-L imiți pe Iisus, deși nimeni nu-ți explică *cum* anume să faci așa ceva. Pentru a o face trebuie să ai o putere specială de la Dumnezeu numită „har”, dar tot ceea ce știm despre har e că unii îl primesc, iar alții nu.

Religiile oficiale – iudaismul, creștinismul, islamul, hinduismul, budismul – sunt, așa cum se practică în prezent, asemeni unor mine care aproape și-au epuizat rezervele: sunt foarte greu de săpat. Cu unele excepții nu tocmai ușor de găsit, concepțiile lor despre om și lume, imagistica, riturile și ideile lor despre cum ar trebui să ne conducem viața nu par a se potrivi cu Universul pe care-l știm sau cu lumea oamenilor care se schimbă atât de rapid, încât ceea ce învață cineva în școală este depășit deja în ziua absolvirii.

Cartea la care mă gândesc nu este religioasă în sensul curent al termenului, dar va trebui să ia în discuție multe lucruri de care s-au ocupat religiile – Universul și locul omului în el, acel misterios centru al experienței numit „eu însumi”, problemele legate de viață și dragoste, durere și moarte, ar trebui să-și pună întrebarea dacă existența are sens – orice semnificație am da acestui cuvânt. Căci există senzația tot mai acută că existența este o luptă pe viață și pe moarte care are loc într-o capcană, că organismele vii, inclusiv oamenii, sunt simple tuburi care bagă lucruri pe la un capăt al lor și le scot pe la celălalt

capăt, ceea ce, pe termen lung, sfârșește prin a le uza. Așadar, pentru ca păcăleala să continue, tuburile găesc modalități de a face alte tuburi noi, care, la rândul-le, bagă lucruri pe la un capăt al lor și le scot pe la celălalt. La capătul de la intrare ele dezvoltă un ganglion format din celule nervoase și numit creier, cu ochi și urechi, putând astfel să șterpelească mai ușor lucruri bune de înghițit. În momentul în care au suficientă mâncare, își vor folosi surplusul de energie trâncănind în modalități complicate, vor scoate tot felul de zgomote inspirând și expirând aerul pe orificiul de la intrare, se vor strânge laolaltă în grupuri pentru a se lupta cu alte grupuri. Cu timpul, tuburile își formează atât de multe accesorii încât este foarte greu să le recunoști forma inițială, și reușesc să facă asta într-o uimitoare varietate de forme. Există regula, îndeobște respectată, de a nu mânca tuburi care au forma ta, dar, în mare, se dă o competiție acerbă pentru a ști care este cel mai tare tip de tub. Toate acestea par de o gratuitate miraculoasă și totuși, dacă începi să reflectezi un pic, devine mai degrabă miraculos decât gratuit. Pare, într-adevăr, din cale-afară de straniu.

Sentimentul că starea normală a lucrurilor este stranie, ciudată și foarte improbabilă ține de o anume iluminare interioară. G.K. Chesterton a spus odată că una este să te minunezi în fața unei gorgone sau

a unui grifon – creaturi care nu există –, dar este cu totul altceva să te minunezi în fața unui rinocer sau a unei girafe – creaturi care există și arată de parcă n-ar exista. Acest sentiment de stranietate universală include și întrebarea fundamentală și presantă despre sensul tuturor lucrurilor. De ce, dintre toate lumile posibile, există această imensă și aparent nenecesară mulțime de galaxii într-un continuum spațiu-timp având o curbură foarte misterioasă, de ce există miliardele de specii diferite de tuburi, de ce jocul lor frenetic de-a evoluția, de ce nenumăratele moduri de a „făuri”, de la arhitectura elegantă a cristallului de gheață sau a algei unicelulare la splendoarea uluitoare a păsării-liră sau a păunului?

Ludwig Wittgenstein și alți „logicieni” moderni au încercat să elimine întrebarea spunând că nu are sens și că nu trebuie pusă. Cele mai multe probleme filosofice urmează să fie rezolvate debarasându-ne de ele, mai precis ajungând să observi că întrebări precum „De ce există Universul?” sunt o nevroză intelectuală, o folosire greșită a cuvintelor, în sensul că, deși întrebarea *pare* rațională, ea este, de fapt, la fel de absurdă ca și, de pildă, „Unde este Universul?”, deoarece oriunde s-ar afla lucrurile, ele trebuie să fie undeva în Univers. Scopul filosofiei este de a-i izbăvi pe oameni de asemenea absurdități. Așa după cum vom vedea, aici Wittgenstein avea dreptate. Cu toate

acestea, a te minuna nu este un semn de anormalitate. Mirarea, prin expresia sa poetică și artistică, se numără printre cele mai importante elemente care-i deosebesc pe oameni de alte animale și pe oamenii inteligenți și sensibili de cei imbecili.

Există, prin urmare, un pont care explică această uluitoare alcătuire a lucrurilor, un pont care nu vine niciodată pe canalele obișnuite de cunoaștere a Răspunsului – religiile și filosofile istorice? Ei bine, există. El a fost exprimat în repetate rânduri, dar într-o asemenea manieră, încât noi, astăzi, în civilizația modernă, nu îl auzim. Nu ne dăm seama că el este extrem de subversiv nu atât din punct de vedere politic și moral, dar mai ales pentru că modifică radical perspectiva noastră obișnuită asupra realității, ceea ce considerăm a fi de la sine înțeles. Desigur, această răsturnare poate avea consecințe de ordin politic și moral, dar, în momentul de față, ele nu pot fi anticipate. Până în prezent, această revoluție a minții s-a limitat la indivizi izolați; după știința mea, ea nu a influențat pe scară largă comunitățile sau societățile omenești. S-a considerat că o asemenea influență ar fi prea periculoasă, ceea ce a dus la apariția unui tabu.

Însă lumea se află într-o situație extrem de periculoasă, iar bolile grave necesită adesea aplicarea unui tratament periculos, precum serul lui Pasteur

pentru rabie. Nu doar că vom arunca planeta în aer cu bombe nucleare, ne vom sufoca prin suprapopulare, ne vom distruge resursele naturale, pentru că nu vom ști să le conservăm, sau ne vom ruina solul și produsele sale cu chimicale ale căror efecte nu se cunosc și cu pesticide. Dincolo de toate acestea, există posibilitatea ca civilizația să fie un veritabil succes tehnologic – dar prin metode pe care cei mai mulți le-ar considera laborioase, înspăimântătoare și derutante – deoarece, pentru un motiv sau altul, metodele se vor schimba continuu. Este ca și cum am juca un joc ale cărui reguli sunt schimbate constant fără a fi clarificate vreodată, un joc din care cineva nu se poate retrage decât sinucigându-se și în care nu poți reveni niciodată la o formă mai veche a jocului.

Însă problema raportului dintre om și tehnică se pune aproape întotdeauna în termeni eronați. Se spune că omenirea a evoluat unilateral, progresul tehnic nefiind echilibrat printr-o creștere comparabilă în privința moralității, sau, cum ar prefera unii să spună, fără un progres comparabil în domeniul educației și al gândirii raționale. Cu toate acestea, problema are cauze mai adânci. Cauza problemei rezidă în modul în care ne percepem și ne definim ca ființe umane, în modul în care experimentăm viața, existența și identitatea individuală. Suferim de o halucinație, avem o imagine falsă și distorsionată

despre existența noastră ca organisme vii. Cei mai mulți dintre noi au senzația că „Eu însumi” definește un centru separat de percepție și acțiune, care trăiește în interiorul și în limitele corpului fizic, un centru care se „confruntă” cu lumea „exterioară” a oamenilor și lucrurilor, intrând în contact prin simțuri cu un Univers care este în egală măsură străin și ciudat. Modul nostru curent de a vorbi reflectă această iluzie. „Am venit pe lume”. „Trebuie să înfrunți realitatea”. „Să cucerim natura”.

Senzația că suntem niște ființe singuratice care vizitează temporar Universul este clar contrazisă de tot ceea ce cunosc științele despre om (și toate celelalte organisme vii). Nu „venim în” această lume; ne ivim *din* ea, așa cum se ivesc frunzele dintr-un copac. Așa cum oceanul „face” valuri, Universul „face” oameni. Fiecare individ este o expresie a întregii naturi, o acțiune unică implicând tot Universul. Majoritatea indivizilor nu sesizează aproape niciodată această realitate. Chiar și cei care știu că e adevărată în teorie, nu o înțeleg, nici nu o percep, simțindu-se în continuare ca niște „Euri” izolate înăuntrul unor saci de piele.

Primul rezultat al acestei iluzii este că atitudinea noastră față de lumea „exterioară” este predominant ostilă. Mereu avem câte ceva de „cucerit”: natura, spațiul, munții, deșertul, bacteriile și insectele, în loc

să învățăm să colaborăm cu ele într-o manieră cât mai armonioasă. În America, marile simboluri ale acestei cuceriri sunt buldozerul și racheta: instrumentul care transformă dealurile în căi netede pentru niște cutiuțe de tinichea și marele proiectil falic care aprinde cerul. (Cu toate acestea, avem arhitecți excelenți care știu cum pot fi construite casele pe dealuri fără a distruge peisajul, și astronomi care știu că pământul se află deja în spațiu și că pentru explorarea altor lumi avem nevoie în primul rând de instrumente electronice foarte performante, care, asemenea ochilor noștri, vor aduce cele mai îndepărtate obiecte în creierii noștri.)¹ Atitudinea ostilă a celor care vor să cucerească natura ignoră interdependența fundamentală a tuturor lucrurilor și evenimentelor, ignoră faptul că lumea aflată dincolo de pielea noastră este, de fapt, o prelungire a propriilor noastre corpuri. Această ostilitate va sfârși prin a distruge chiar mediul din care provenim, mediul de care depinde întreaga noastră viață.

Al doilea rezultat al percepției că suntem minți izolate într-un Univers străin și, în genere, stupid, este că nu putem ajunge la un punct de vedere *comun*, nu

¹ „Nu cred că va ieși nimic cu adevărat demn de atenție din explorarea câmpiilor de zgură de pe suprafața lunii... Să nu își închipuie nimeni că în prezent astronomia este privilegiată cumva datorită bugetului enorm al NASA”. Fred Hoyle, *Galaxies, Nuclei and Quasars*, Heinemann Educational, 1966.

putem înțelege lumea asupra căreia suntem astfel de acord. Din această cauză ne măcinăm în simple confruntări de opinii, care vor lăsa puterea decizională în mâinile propagandistului mai agresiv și mai violent (deci, mai brutal). O cacofonie de opinii divergente, unite doar prin puterea propagandei, este cea mai rea soluție imaginabilă când este vorba despre controlul asupra tehnologiei moderne.

S-ar părea, așadar, că avem nevoie de un geniu pentru a inventa o nouă religie, o filosofie de viață și o perspectivă asupra vieții, care să fie plauzibilă și general acceptată la sfârșitul secolului XX, și grație căreia fiecare individ să poată simți lumea ca un tot și viața proprie ca plină de sens. Istoria ne-a arătat în repetate rânduri că nu este suficient. Religiile ne dezbină și ne duc la conflict. Ele sunt o formă a luptei pentru supraviețuire, întrucât depind de distincția dintre cei „mântuiți” și cei „damnați”, dintre drept-credincioși și eretici, dintre grupul celor „aleși” și cei „respinși”. Chiar și cei mai liberali în asemenea chestiuni se joacă de-a „noi suntem mai toleranți decât voi”. Mai mult, ca sisteme de doctrină, simbolism și comportament, religiile se osifică devenind instituții care trebuie să pretindă loialitate, să fie apărate pentru a li se păstra „puritatea”, și – deoarece orice credință este o speranță ferventă, mascând astfel îndoiala și incertitudinea – religiile trebuie să facă prozeliți.